

בנדון השתלת הלב.

וז"ל השאלה: הוזמנתי מטעם משרד הבריאות הבריטי להשתתף בוועידה /בשישי למרץ/ של אנשי רפואה משפט ודת לדון על הבעיות החוקיות והמוסריות הנובעות מן הטיפולים החדשים בשתילת אברים. על סמך הדיונים האלה רוצים להחליט אם לחדש החוקה בדבר, כגון להתיר שימוש באברים של כל מי שמת פתאום אפילו בלי רשותו או רשות מיוחדת מאת קרוביו (ובלבד שלא הניח התנגדותו בכתב), וכבר יש הצעות כאלה להפקיר גופות של כל המתים לטובת חולים שצריכים אברים חדשים מאידך גיסא, אין כל ספק שבקרוב נראה התפתחות רבה בטיפולים כאלה ועל ידם יפקחו נפשם של אלפי חולים המיודעים עכשו למיתה. וכיון שהתוצאות לחיי האדם ולזכויותיו שעלויות להשתלשל הן די רציניות בארץ זו ואולי לבסוף גם בארצות אחרות, והיות ושאלות בענינים אלה נשאלות כע"ע בכל יום ויום ורבים מאחב"י מצפים להדרכה ע"פ ההלכה, הנני רוצה להציע לפני הדר"ג החקירות האלה הרצ"ב בתקוה שיחונני בחות דעתו כדי להדריכני בדרך אמת וצדק. את הנלע"ד הקלושה כתבתי ואני מצפה לאור תורתו להאיר עיני ועיני התלויים בי, ובפרט בדיני נפשות שעתידיים לדון בהן עלינו ועל גוייתנו. ורופא כל בשר הוא יסיר ממנו לב האבן ויתן לנו לב בשר, לב נבון וחכם, לחיות שלמים בגוף ושלמים בתורה.

תשובה: הנה רק כעת ה' לי האפשרות לבוא קצת בכתובים לבאר את השאלות שדן בזה כ"ת במכתבו מיום כ"ב שבט העבר אלי, ובקונטרסו הנספח לזה, כפי חו"ד העני'.

והנה בנוגע להשאלה בדרך כלל, שהזכיר מזה כ"ת, בדבר שרצונם לחדש חוקה, להתיר שימוש אברים של מת, בלי רשותו או רשות משפחתו, בודאי שיש למחות כנגד זה, בכל האפשרות, וכאשר הארכתי בזה בקונטרס מיוחד, ועל עכשיו באתי, מה שרצונם עוד בצעד מסוכן ביותר, היינו השתלת איברים שהנשמה תלוי' בו, מחי הקרוב למות, עפ"י אומדן הרופאים, לחי אחר, ועוד אף שעוד לא יצא מדרך ניסיון, וכ"ת חקר בזה איזה חקירות, וחלק אותם לסעיפים, והנני להשיב על כל סעיף וסעיף.

(א) באות ב' וג' כתב בזה"ל: אולם למעשה השאלות הכרוכות בטיפולים אלה הן יותר מסובכות. א"א להשתמש באבר של מת. אלא אם יש עוד חיות בו, כלומר צריכים לשתול את האבר תוך כדי מיתתו של הנודב, מעובדא זו נובעות כמה שאלות ועיקרן תחילה: קודם כל ומעל לכל זקוקים אנו לקביעת רגע המיתה בדיוק דבר שעכשיו מוטל בספק ואי - ידיעה, אפילו לפי חכמת הרפואה, כן למשל, אפשר כיום להחיות לכמה ימים גוף שניתז ראשו ע"י אמצעים מלאכותיים כמו מכונת לב וריאה. האם לגוף חי כזה דין של חי או של מת, ואם נדון זה למת, מה בינו למי שמצאוהו מרוצץ אינו יכול לחיות אלא לפי שעה שנחשב לחי כמ"ש באו"ח (סי' שכ"ט סעי' ד'), והנה לפי הגמ' (יומא פ"ה ע"ב) והמחבר (או"ח) שם, בודקים עד החוטם, כלומר ע"י נשימה וכו', וכבר הורה החת"ס (יו"ד סי' של"ח) שכל רוחות שבעולם לא יזיונו ממקום תורתנו הקדושה וכו', החת"ס עמד בזה לחומרא וכו', ואילו בנד"ד החומרא נעשה קולא וכו', אמנם אחר העיון קשה לקבל קולא זו אפילו לדעת החת"ס, דהא ודאי אינו חולק על הרמ"א שפסק שאין חותכין בטנה של מעוברת שמתה להוציא את הולד אפילו בחול משום דאין בקיאינן במיתת האם בקרוב כ"כ שאפשר לולד לחיות (או"ח סי' של"ט סעי' ה' בהגה) וכו' עכ"ל.

(ב) הנה מחמת שענין זה אין נפ"מ לדיננו כדלהלן, הנני בזה, רק להעיר על איזה פרטים, מש"כ, מה בין גוף שניתז ראשו, למצאוהו מרוצץ, בתשו' שבות יעקב (ח"א סי' י"ג) מבואר החילוק, בניתז ראשו, אין כאן גם חי' שעה, ובמצאוהו מרוצץ, יש חי' שעה, עיי"ש ודו"ק. ומש"כ כת"ה, לעשות פלוגתא בין מה שהחת"ס החזיק במעוזה, דקביעת המיתה, ע"י הפסק הנשימה, ודברי הרמ"א, דאין בקיאינן במיתת האם בקרוב כ"כ שאפשר לולד לחיות, דמשמע שלא רצה לסמוך על הפסק הנשימה, לדון את האם למתה, הנה כי כן יוצא מדברי החת"ס שם בעצמו, דלחומרא צריכים להמתין זמן מועט, אחרי הפסק הנשימה, שכתב שם, ע"ד מה שכתב הרמב"ם (פ"ד מאבל ה"ה), והמעמץ עם יציאת הנפש, ה"ז שופך דמים, אלא ישהה מעט שמא נתעלף, והנה ה' לו להודיע לנו, אימת יציאת הנפש, ואיזה שיעור וגבול יש לו, אע"ג סמך עצמו עמ"ש (פ"ב מה' שבת) במפולת, שבודקים עד חוטמו, ושם ניכר יציאת הנפש, וע"ז כתב כאן, שאח"כ ישהה זמן מועט, שמא נתעלף, ואז מותר לעמץ עין, אע"פ שכתב וכו', מ"מ אחר ששהה מעט, שוב יצא מהחשש עילוף וכו' עכ"ל, הרי שכתב החת"ס עפ"י ד הרמב"ם, שמחשש עילוף, יש להמתין עוד זמן

מועט, והנה גם באו"ה שמשם לקח הרמ"א דינו (בס"ל ש"ל), נזכר הטעם, דחיישינן שמא מעולפת היא, ע"י שם (ס"ל נ"ט סעי' י"א), וכן המה דברי המג"א שם (בס"ל ש"ל), שכתב דאין בקיאין דשמא נתעלפה, ואם יחתכוהו תמות, וצריכין להמתין, ואדחכי והכי מיית הולד עכ"ל, ולפי הנ"ל, י"ל דצריכה להמתין זמן מועט, להוציא מחשש עילוף ובאותו הזמן, כבר מיית הולד.

(ג) אך צ"ע, דלפי"ז יוקשה מאד, על מה דאיתא בש"ס (ערכין ז'), דהיושבת על המשבר וכו', מביאין סכין וקורעין בטנה ומצויאים הולד, ממה דאיתא במתני' (שבת קנ"א ע"ב) ובמס' שמחות, המעמץ עם יציאת הנפש וכו', דמשם מקור לדברי הרמב"ם הנ"ל, דהרי כיון שצריך זמן מועט אחרי הפסק הנשימה, כבר מיית הולד, בשלמא לפי מה דאיתא באו"ה שם שאין אנו בקיאין עתה, משמע דרק עתה אין אנו בקיאין, ניחא, אבל לפי מש"כ החת"ס הפ"י בהא דמעמץ, גם בזמן הש"ס ל"ה בקיאין, וביותר תמוה על הרמב"ם דהעתיק שניהם להלכה, היושבת על המשבר (בפ"ב מהלכות שבת), והדין דהמעמץ, שם (בפ"ד מאבל), וכי דמה"ט ישהה מעט שמא נתעלף, וכן בש"ע העתיק תרומתה להלכה (באו"ה ס"ל וביו"ד ס"ל של"ט), והש"ך שם (יו"ד ס"ל של"ט) העתיק דברי הרמב"ם הנ"ל, ועל דברי תשו' הגאונים (ס"ל רמ"ח), שכו', באשה שישבה על המשבר ומתה, דלא קרעין לכריסה לאפוקי את הולד, אלא משהינן לה וכו', תמה בתשו' שבות יעקב שם, דדברי הגאונים הנ"ל תמוהים מאד, שהם כנגד סוגיית הש"ס (בערכין) להדיא, ואין כאן מחלוקת כלל, והוא מוסכם מכל הפוסקים להלכה פסוקה, והביא מכנסת הגדולה, שמתמיה ג"כ על תשו' הגאונים הנ"ל, ומה שתירץ, ניצול מן הדוב ופגע בו ארי, וכדי שלא להשוות דברי הגאונים לטועה נגד סוגיית הש"ס והלכה פסוקה, צ"ל דדעת הגאונים כדעת או"ה הנ"ל, וכמו שהחמיר הרמ"א עכ"ל, והיינו דרק משום אין אנו בקיאין עתה, ס"ל כן, ולא הרגישו ליישב מה דצ"ע כנ"ל.

והנה גם בנוגע לדברי הת' הגאונים לא נמלטנו מדוחק, דהרי באו"ה וכן ברמ"א דייקו, דאין המנהג עכשיו (עתה) וכו', ר"ל דאף דמדינא דהש"ס קורעין, מ"מ אין המנהג כן, ואלו בתשו' הגאונים כתבו בפשיטות, בתשובה על השאלה, מי קרעין, תשובה, לא קרעין לה וכו', דהמשמעות דמדינא דהש"ס כן היא, ולפי הנ"ל, אולי י"ל בישוב דברי הגאונים, בהקדם, דלכאורה צ"ע, מהיכן לקח הרמב"ם, דישהה מעט שמא נתעלף, דלא איתא כן בדברי הש"ס להדיא, והנראה בזה, דהנה דהא דכתב הרמב"ם שם, דישהה מעט שמא נתעלף, סובב על כל מה שאיתא ברמב"ם שם באותו הלכה, אשר מקורו בדברי (מס' שמחות פ"א), דאיתא שם, הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר וכו' אין קושרין את לחייו וכו' עד שעה שימות, אין מזיזין וכו' עד שעה שימות, אין מעמציין וכו' עכ"ל, וצ"ב הלשון עד שעה שימות, ולא אמרו עד שימות, וכן ראיתי באמת בתשו' הריב"ש שהעתיק הלשון (המס' שמחות) רק עד שימות, וכן ראיתי עוד באיזה פוסקים שהעתיקו כן, אבל הרמב"ם נראה דס"ל, דעד שעה שימות, שאמרו, הוי דוקא, וכן דייק הרמב"ם שם כן בלשונו, ור"ל, דלא סגי, עד שימות, רק עד שעה שימות, כלומר עוד שעה מועטת, שמא נתעלף, והכ"מ העתיק שם לשון הרמב"ם עד שימות, דס"ל דעד שעה שימות לאו דוקא, וע"כ גם בש"ע, לא העתיק להלכה את דברי הרמב"ם, דישהה מעט, אף שהביא את דברי הרמב"ם דישהה, בב"י שם עיי"ש, (אבל הש"ך הביא שם דברי הרמב"ם הנ"ל להלכה כנ"ל), ובזה י"ל דס"ל להגאונים הנ"ל, כדברי הרמב"ם הנ"ל, וס"ל לפי"ז, דדברי שמואל (בערכין) שם, לא אזלא אליבא דכ"ע, וכי דהברייתא (במס' שמחות) לא ס"ל כן, ופסקו המה כדברי (המס' שמחות), ואל תתמה ע"ז, שיהי' פלוגתא, בין שמואל שהוא אמורא, ובין הברייתא, שכן מצינו (בשבת קל"ד ע"ב), בקטן המסורבל, דאמר שמואל כ"ז שמתקשה ונראה מהול, ובמתניתא תנא רשב"ג אומר ואינו נראה מהול, מאי בינייהו איכא בינייהו נראה ואינו נראה עיי"ש, אבל בדברי הרמב"ם, א"א לומר כן, דהרי העתיק שניהם להלכה כנ"ל וצ"ע.

(ד) ושוב כתב כ"ת (באות ד') והיא העיקר הנוגע לדיננו, וז"ל, למעשה עכ"פ א"א לצמצם את הרגע של מיתת הנודב, עם הרגע שבו מוכן המקבל לשתילת האבר, אלא מה עושים, מקיימים את הנודב בחיים, כרגיל הוא מי שקרה לו אסון או תאונה פתאומית ע"י האמצעים מלאכותיים (שבל"ה בדרך הטבע, ה' מת מקודם), ובנתים מכינים את החולה (למשל פותחים את החזה, מסירים את לבו, מקשרים את עורקיו עם מכונת לב, וכו'), ורק כאשר החולה מוכן ומזומן, מפסיקים מאמצי התחייה בנודב ונוטלים את אבריו מיד. ונתפצלת השאלה לשתיים: האם מותר, או חייב, הרופא להאריך את החיים של אדם נואש, בלי שום תקוה שיבריא, אלא ורק לשם קיום אברו לפיקוח חי' זולתו, ועוד, האם רשאי הרופא להפסיק טיפול התחייה לטובת החולה השני, האם נכון לנהל חייה אדם הכי נואש, עד שהרופא ברצותו מאריך וברצותו מקצר נפש אחת מפני נפש אחרת עכ"ל.

(ה) הנה תוכן השאלה בקיצור, אם מעשה הרופאים בזה, יש להקרא רפואה, או רצח, ולדעתי הדבר פשוט, דיש לזה דין רצח. דנחזי אנן, עד כמה אף לפי שיטתם, אין הדברים בהירים, כי מצד אחד אומרים, שאף אם נפסק דפיקות הדפק והנשימה, עדיין יש בו חיות, ומצד השני פוסקים על הזי שאין סיכוי לחייו, ומותר לעקור את לבו. מצד אחד אנחנו שומעים התפארותם, שעושים פלאי פלאים להבריא אנשים למאות, אחרי שכבר התיאשו מהם, ופראפעסער / ופרופסור / לב לנדוי יוכיח, שמת לפני איזה שבועות אחרי שנפצע הרבה לפני ששה שנים, בתאונת דרכים, וכבר נתיאשו ממנו, ונקבע עליו מת קליני, ורק לפי דברי עצמו, הודות לשלטון הסובייטי, שדרשו מהרופאים לעשות הכל להחזירו לחיים רגילים, הבריאו אותו, ומצד השני המה קובעים מועמדים למות בטוח, שיש לעשות עם איבריהם, איזה שימוש כל שהוא, ובטל ומבוטל כל הישגיהם להחזיר לחיים אנשים אחרי יאוש, האם אין זה מעשה רצח.

(ו) וכ"ז אף לפי שיטתם, אבל אנחנו לדידן א"צ לכל זה. כי אף אם המקרב מיתתו של חי' שעה, יש לו דין רציחה, ומה"ט אפילו מי שהוא גוסס ממש, אין קושרין את לחייו וכו' ואין פוקקין וכו' ואין שומטין את הכר מתחתיו מפני שמקרב את מיתתו, והמעמץ עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים, כמבואר (במס' שמחות ורמב"ם ושו"ע) כנ"ל, וברמ"א (יו"ד סי' של"ט) כתב, דאסור לגרום מיתה למת שימות מהרה וכו' עיי"ש, הרי אף שהוא במצב רע כזה שקרא לו מת, ומ"מ אסור לגרום שימות מהרה.

(ז) והנה על חי' שעה אף מחללין את השבת, כמבואר (ביומא פ"ה ע"א) מצאוהו חי פשיטא, לא צריכא דאפילו לחי' שעה עיי"ש, וכן הלכה פסוקה (ברמב"ם פ"ב מה' שבת הלכה י"ח), ובש"ע (או"ח סי' שכ"ט סעיף ד'), ובמשנה ברורה שם, ובדברינו במנחת יצחק חלק רביעי סי' קכ"ג אות כ', ועי' בתשו' בית יעקב (סי' נ"ט), ובתשו' שבות יעקב (ח"א סי' י"ג וח"ג סי' ע"ה), דהכל שוים בזה, אך פליגי לענין גוסס, בתרתי, בחול ובשבת, דאם מותר בחול, הותר גם בשבת, ואם אסור, אסור גם בחול, ורק אם הרופא אומר שלא יוכל לרפאותו רפואה גמורה, ורק משום חי' שעה, ס"ל להבית יעקב דאסור, אבל אם הרופא אומר שיוכל עדיין לרפאותו לגמרי, גם להבית יעקב, מחללין גם השבת, עי' בהגה מהכת"ס ע"ג הש"ע שם (סי' שכ"ט), וטעם הבית יעקב מפורש שם, וז"ל: וצריך לתרץ וכו' מ"ש מהא דנתבאר בגמרא ופוסקים (או"ח סי' של"ט) דאפילו מוחו מרוצץ וכו', וכי גרע גוסס דמיעוטה חי עכ"פ וכו', וע"כ צ"ל דמוחו מרוצץ מפורש טעמא משום דחוששין לחי' שעה כמ"ש בטור שם, אבל בגוסס איכא לפעמים ריעותא, אם עשו לו רפואה ע"י חי' שעה שמעכבים יציאת הנפש, שהרי מותר למנוע מן הגוסס דבר המעכב יציאת הנפש, ואע"ג שאסור לקרב מיתתו כמבואר (ביו"ד סי' של"ט), וא"כ אם יעשו לו רפואה, יבא ריעותא לעכב יציאת הנפש שלא ימות מהרה, דל"ד למוחו מרוצץ, משום דיש לחוש לחי' שעה, אבל גבי גוסס אינו נכון לעכב יציאת הנפש וכו' ואפילו בחול וכו' עכ"ל, והנה, אף דמהראי' שהביא (מיו"ד סי' של"ט), מוכח רק דמותר למנוע מהגוסס דבר המעכב יציאת הנפש, אבל לא איסור, מ"מ הא בהא תלוי, דאם לא הי' איסור, היו צריכים לעשות כן משום חי' שעה, וכ"כ בספר בית לחם יהוד' נדפס ע"ג הש"ע (וילנא) שם, בשם ס"ח, שאין צועקין בשעת יציאת נשמה, כדי שלא תחזור הנשמה, ותסבול יסורים קשים, וכתב שם בבב"י, דאין משימין מלח על לשונו כדי שלא ימות עיי"ש, וכ"ז בגוסס דוקא כנ"ל, אבל השבות יעקב שם (ח"א סי' י"ג), חולק עליו, וכתב, דודאי לעכב יציאת הנפש, לעשות מי שאינו בקי ברפואה אסור לעשות, אבל מי שבקיא ברפואה למנוע ממנו הגסיסה לפי שעה, פשיטא דמותר לעשותו, וכדאי' (בפ"ק דע"ז י"ב ע"ב), האי מאן דבלע זיבורא מחי' לא חי', מיהו לישקיייהו רביעתא דחלא שמזג, אפשר דחי' פורתא, עד דמפקיד אבית' ע"כ, וכיון דמותר לעשותו, ודאי מחללין שבת, משום פק"נ = פקוח נפש = לחי' שעה, והוא ברור עכ"ד.

(ח) והנה ראיית השבו"י הנ"ל, לא הבנתי דהרי נדון (דמס' ע"ז) הנ"ל, דומה למרוצץ, דל"ה עוד בכלל גוסס, דגם הבית יעקב מודה בזה, דמחללין אפילו על חי' שעה, כדאיאת (במס' יומא) כנ"ל, דדוקא בגוסס שייך ענין של עיכוב יציאת הנפש כנ"ל, אבל למעשה פסקו בס' תוספת שבת (סי' שכ"ט סק"ד) והחת"ס (יו"ד סימן של"ח) שם כהשבו"י, וגם בס' א"ר הניח דברי הבי"ע בצ"ע, אמנם בפת"ש (יו"ד סי' של"ט סק"א), הביא מס' מצמיח ישועה, שכתב ליישב דעת זקינו הרב בית יעקב בזה עיי"ש, מ"מ כיון שגם בביאור הלכה (סוסי' שכ"ט), ועוד שאר גדולי האחרונים פסקו כשבו"י, כן ההלכה.

(ט) אולם עדיין צ"ע, דהרי לא רק משום עיכוב יציאת הנפש יש לחוש, אלא גם לאידך גיסא, ע"י פעולתו יוכל לקרב מיתתו, דהרי גם נגיעה לבד, בגוסס, יש משום קירוב מיתה כנ"ל, ואף דתכלית עשייתו, להאריך לו חי' שעה, מ"מ כפי מה שכתב השבות יעקב בעצמו שם (ח"ג סי' ע"ה), בזה"ל: דודאי היכא

דיש חשש שמקרב מיתתו, ולא עושה כן כדי לרפא אותו לגמרי, זה ודאי הוי כשופך דמים, וחיישינן לחי' שעה, כמבואר בש"ס ופוסקים כנ"ל, ברם אם אפשר שע"י רפואה זו שנותן לו יתרפא לגמרי מחליו, ודאי לא חיישינן לחי' שעה עכ"ל, הרי פשיטא לו, דאם יש חשש קירוב מיתה, ואין תקוה לרפואתו לגמרי, שוא"ת = שב ואל תעשה = עדיף, ואלו שם (בסי' י"ג), התיר אף לחלל שבת על הגוסס, אף רק למנוע הגסיסה לפי שעה, אף שיש חשש קירוב מיתה, וביותר יוקשה על שבות יעקב, דשם (בח"ג) ציין לתשובתו הנ"ל (בח"א), ולא ביאר דברי עצמו שלא יסרתו זא"ז, וצ"ע.

(י) עוד כפי הנראה מדברי השבו"י (בח"א) הנ"ל, שדייק למנוע ממנו הגסיסה לפי שעה, משמע הא רק לעכב יציאת נפשו, אבל לא ימנע ממנו הגסיסה, אף לפי שיטתו, אין לעשותו, וצ"ע בזה. (וע"ע בס' דרכי הוראה להגמר"צ חיות ז"ל (סי' א) ולהלן מזה).

(יא) ודאטאן מזה, במקרב אף חי' שעה, הוי בכלל שפיכת דמים ודאי, ולא הותר אף משום הצלת נפש אחרת, אף דיהי' בזה ודאי הצלה, וכ"ש רק ספק, וכ"פ הוי רק ספק ספיקא ע"ד הרחוק, ואין זה ענין למחלוקת הפוסקים, אם צריך אדם לסכן חייו וגופו, בשביל להציל חי' חברו, שהביא הסמ"ע (חו"מ סי' תכ"ו) בשם הג"מ, שהביא מירושלמי, דצריך להכניס עצמו אפי' בספק סכנה להציל חברו, וכ"ה הב"י ונראה שהטעם הוא, מפני שהלה ודאי והוא ספק עכ"ל, והשמיטו המחבר והרמ"א, מאחר שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור לא הביאו בפסקיהן עיי"ש, ובאו"ה (שער נ"ט אות ל"ח) כתב, וז"ל, ומיהו אם בודאי הי' ג"כ מסוכן עמו, אין לו לסכן גופו מאחר שהוא חוץ מן הסכנה, אע"פ שרואה במיתת חברו, כדדרשינן וחי אחיך עמך, ולא מצינו חילוק בין סכנה למיתה ודאית, עכ"ל, והביאו באל"י רבה (סי' שכ"ט אות ח'), וכתב ע"ז, וזה לכאורה סותר למש"כ הסמ"ע (בסי' תכ"ו), דצריך להכניס עצמו בספק סכנה, וסייעתה לש"ע שם עכ"ל. וכן כתב בפשיטות בתשו' הרדב"ז (ח"ג סי' תרכ"ה) עיי"ש. וגם ראיתי בפוסקים שהביאו ראייה (מסנהדרין ע"ג), דלא כירושלמי הנ"ל.

(יב) והנה הירושלמי הנ"ל היא (בפ"ח דתרומות ה"ה), דאמר רשב"ל, עד דאנא קטיל אנא מתקטיל, וראיתי בספר כלי חמדה (פ' תצא אות ו - ה), דפ"ל דברי הירושלמי שם, דאמר ר"ל, כיון דאנא קטיל יכול להיות שאני מתקטיל, א"כ מוטב שאיזל ואשיזב לי' החילא, דיש לפרש חילא, הוא ממון, כמו חיל הזה, ואין סתירה בין הירושלמי לבבלי עיי"ש.

(יג) והנה כי כן ראיתי בב"ח שם (חו"מ סי' תכ"ו), דדייק מדברי הרמב"ם (פ"א מה' רוצח), שכתב, הרואה שחבירו טובע בנהר או שלסטין באין עליו ויכול להצילו וכו', דמשמע דדווקא בדאין ספק שיוכל להצילו, אבל אינו חייב להכניס עצמו בספק סכנה להצלת חברו עיי"ש. ומש"כ הב"ח כוונת הטור שם, שכתב אחרי שהביא דברי הש"ס (בסנהדרין) שם, /דף ע"ג/ והרמב"ם כתב וכו' כנ"ל, הוא, משום דמלשון הברייתא משמע דחייב להצילו, אפילו אינו ברור לו שיוכל להצילו, לכך כ' והרמב"ם כתב וכו', כנראה שחולק על מש"כ תחילה עיי"ש, פי' דבריו, דהטור רצה לשלול שלא תטעה בלשון הברייתא, אבל באמת גם הברייתא ס"ל כן, דבודאי הרמב"ם לא יחלוק על הברייתא, ומכ"ש לפי הנ"ל בשם הפוסקים דהוכיחו כן גם מדברי הש"ס שם, ועי' בפת"ש שם, ומה"ט י"ל דלא ניחא להב"י שם, אף לעשות פלוגתא רק להו"א בין הברייתא להרמב"ם, וכתב כוונה אחרת בדברי הטור, מה שהביא דברי הרמב"ם שם עיי"ש, מ"מ זה ברור דמלשון ויכול להצילו שכתב הרמב"ם, מוכח דוקא ביכול להצילו בודאי, בלא שיכניס עצמו בספק סכנה, וממילא מוכח כן ג"כ מדברי המחבר שם בש"ע, שהעתיק לשון הרמב"ם כנ"ל עיי"ש, וכן הוכיח בספר אור שמח (בפ"י מה' רוצח ה"ז) מדברי הרמב"ם שם, וכ"כ בס' בית היילל הובא בס' שו"ר ברכה (יו"ד סי' קנ"ד סק"ד) ובדרכ"ת שם (סק"ג נ"ה).

(יד) והנה ראיתי בספר תורה תמימה (קדשים אות ק"י), שכתב דאפשר להביא קצת ראי', דמחויב להביא עצמו לספק סכנה, כדי להציל חברו מודאי סכנה, ממה דאיתא (בברכות דף ל"ג ע"א), מעשה בערוד שהי' מזיק את הבריות, באו והודיעו לר' חנינא בן דוסא, אמר להו הראו לי את חורו, נתן עקבו על פי החור, יצא ונשכו ומת הערוד, והקשה מההרש"א שם, איך הכניס רחב"ד עצמו במקום סכנה, ונשאר בקושיא, וי"ל עפי"מ דאיתא (בפ"ג דתענית כ"ד ע"ב) ובכ"מ האגדות, על רחב"ד, שהי' מלומד בנסים, נמצא דלפני רחב"ד הי' העמידה על חורו של הערוד ספק סכנה, כיון שרגיל בנסים, ולפני האחרים הי' הערוד ודאי סכנה, וחייב להכניס עצמו בספק סכנה, להציל חברו מודאי סכנה עכ"ד, ותימא על דבריו, דאם רחב"ד סמך על הנס, מחמת שהי' מלומד בזה, שוב י"ל דל"ה אף בכלל ספק סכנה אצלו, וכה"ג איתא באמת בעיני

יעקב (ברכות) שם, ליישב את קושי המהרש"א הנ"ל, דשאני רחב"ד שה' מובטח בעצמו, שהצלה מצוי' על ידו וכו', וזכות הרבים תלוי בו, והציל מסכנה דרבים שאני וכו' עיי"ש, וא"כ שוב אין ראי' משם כלל.

(טו) באופן דלהלכה למעשה, בודאי אין מחויב לסכן נפשי' אפילו בספק, בשביל הצלת חבריו, והיכא דהוי קירוב מיתה, אפילו יהי' רק חי' שעה, לכ"ע אסור, דל"ש טעמיהם, דהלה ודאי, והוא ספק, דגם הוא הוי ודאי, וא"כ בנד"ד הוי בכלל שפ"ד, =שפיכות דמים= ואף באופן שהאריכו את חי' החולה, מ"מ פשיטא, דאם אח"ז מקרבים את מיתתו הוי בכלל שפ"ד, (וצ"ע מש"כ בבל"י שם לענין הסרת המלח עיי"ש), ומכ"ש היכא דל"ה הצלה ודאי, וביותר כמו בנד"ד, דהוי רק כמו ס"ס, ע"ד הרחוק מאד שיועיל, ולכל מי שיש לו רק שכל אנושי, יודע שאין מעשה רצח יותר מזה, ומכ"ש בהגיעני לדבר הלכה הברורה כנ"ל.

(טז) וע"ד מש"כ כ"ת, בדבר מה שפליגו הפוסקים, אם מותר להציל עצמו, ע"י עקירת עין או כריתת אבר משל חבריו, אם אין בידו ברירה אחרת, וכמבואר בפת"ש (יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ט"ו), ואם אנו מחויבים, או עכ"פ רשאים, להקריב אבר חי כדי לקיים נפש אחת, אבר של מת אעכו"כ. וא"כ איך הוא הנודב או קרוביו בעלים על גופו בדבר פיקוח נפש לתת או למנוע הסכמתם עכת"ד. ובודאי כוונת כ"ת בזה, בנוגע להעביר אבר מהמת לחי, דאלו בנוגע ליקח מחי כמו בנד"ד, הרי הוי קירוב מיתתו ממש, ולא נוגע רק לאבר אחד, דאף ליקח אבר מאדם בריא, נוגע לפקוח נפש, וכמ"ש ברדב"ו שם, ומכ"ש בחולה, וביותר באבר שהנשמה תלוי בו, וככל דברינו הנ"ל, ורק בודאי דבריו מכוונים, להיכא שהחולה לפנינו, כמובן של הנוב"י, האם מותר למנוע לשיטתו, להעביר אבר ממת לחי, וכמ"ש בהתחלת דבריו באות א'.

(יז) והנה לדעתי אין חיוב בדבר אף להנוב"י, ואתחיל במה שהביא כ"ת, בפלוגתת הפוסקים, אם מותר להציל עצמו באבר של חבריו, הנה לדעתי בודאי להלכה למעשה העיקר כדברי הפוסקים דאסור, דאין חיוב על חבריו לחתוך אברו בשביל הצלת חבריו, אפילו היכא דל"ה סכנה לכל גופו, וראי' ברורה לזה, מדברי הש"ס (סנהדרין ע"ג ע"א) שם, דפריך והא מהכא נפקא (מלא תעמוד על דם רעך), מהתם נפקא, אבדת גופו מנין ת"ל והשבותו לו, אי מהתם הו"א ה"מ בנפשי', אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא קמ"ל עכ"ל, ואם נאמר דמחויב אף לחתוך איברו, משום הצלת חבריו, היה יכול לומר נפ"מ גדולה יותר, דאם מהשבותו, הו"א דאין מצוה לאבד איברו, כמו דל"ש חיוב זה בהשבת אבדת ממון, וכמו שכתב כה"ג בקומץ מנחה להמנ"ח (מצוה רל"ז), להוכיח, לענין מאבד עצמו לדעת עיי"ש, ובהגהת חכמת שלמה (חו"מ סי' תכ"ו) אזל עוד צעד יותר, להוכיח משם, דאף אם הוי ההצלה דרך בזיון להמציל, אינו מחויב אף באבדת גופו עיי"ש, ומכ"ש בחתיכת אבר וכיב"ז, וכ"כ בספר אור שמח שם.

(יח) והנה בספר כלי חמדה שם, הביא מה שפלפלו ונתווכחו הרבנים בדברי הגאון המהרש"ק הנ"ל, והוא הסכים עם המשיג, דאחרי דמגלה לן הש"ס (בסוטה), דה"ד חסיד שוטה, כגון שראה אשה טובעת בנהר, ואינו רוצה להצילה, מבואר מזה, דבנ"ד לא יתכן כלל גדר אינו לפי כבודו, וכן מוכח מהמבואר בש"ס, דבפק"נ =דבפקוח נפש= כל הזריז ה"ז משובח, וברמב"ם (פ"ב מה' שבת ה"ג), וביתר ביאור בפיה"מ (שבת קכ"ח ע"ב), דעושין רק ע"י גדולי ישראל וחכמיהם ממש, וזה דלא כהכ"מ שם, ולא אישתמיט לומר, דאם אינו לפי כבודו של אותו הגדול להציל בעצמו עבור החולה, לא יהא צריך לחלל שבת, וכיון של"ש בזה גדר דאינו לפי כבודו, א"צ קרא לזה, וכן הביא שם מספר רביד הזהב, דמבואר שם, דאף במאבד עצמו לדעת, חייב להצילו, ודלא כהמנ"ח הנ"ל, ועכ"ח מטעם, דאין אדם בעה"ב על גופו, ויש בזה ג"כ משום לאפרושי מאיסורא, וכן איתא בברכ"י (או"ח סי' ש"א אות ו') עיי"ש, וע"כ י"ל, דא"צ קרא מיוחד לזה, וצ"ע במש"כ בשו"ת זרע אמת (ח"ב סי' נ"א) והובא בדרכ"ת שם (ס"ק נ"ז) עיי"ש, אבל כ"ז ל"ש בנוגע לחתיכת אבר, ומוכח שפיר, מדלא עשה הש"ס הצריכתא לחיוב, אף לחתוך איברו להצלת חבריו, ש"מ דאינו מחויב.

(יט) ועוד דברים בגו עפי"מ שהביא הגאון המהרש"ק שם ראי' לדינו הנ"ל, מהא דמבואר (בסנהדרין ע"ה ע"א), דפריך אלא למ"ד פנוי' היתה מאי כולי האי, ומשני ר"פ משום פגם משפחה וכו', וקשה אטו משום פגם משפחה ימות זה, הלא המשפחה בעצמם מחויבים להצילו בגופם וממונם, א"ו היכא דאיכא פגם משפחה פטורין, דילפינן מוהתעלמת שפעמים שאתה מתעלם, ואין בזה משום והשבותו ול"ת על דם רעך עיי"ש, והגאון בכלי חמדה שם, כתב לחלק בין ביזיון שהוא לפי שעה בזמן הצלתו, דאז אין לחוש לשם ביזיון להציל חבריו מהסכנה, ובין ביזיון שנמשך גם אחר הצלה, דבזה ס"ל לר"פ (וי"ל דאף השאר מ"ד מודו לי' לדינא, רק ס"ל דאף אם מוחלים על כבודם אסור שם בהחלט) דחוששין משום פגם משפחה,

עכת"ד, וא"כ בנוגע לחסרון אבר, דחוץ ממה שנגרם לו בהסרת אברו, הנזק צער ריפוי שבת וכו' וכו', עוד יש באבר הגלוי, גם משום בושת וביזיון הנמשך לכל ימי חייו, דפשיטא דאין עליו חיוב להציל חברו בכיוצא בזה, והלכה כהרדב"ז בזה.

(כ) ובזה נבוא לחקירתו, בדבר נתוח אבר מהמת היכא שהחולה לפנינו, והותר משום פק"נ להנוב"י, אם יש גם חיוב בדבר, דלענ"ד ברור לפי הנ"ל, שאין חיוב בדבר, דהרי אף בלתי האיסור ניול, ואיסור הנאה, ועשה ול"ת של קבורת מת, יש גם משום בזיוני, וכדאיבעיא להו (בסנהדרין מ"ו ע"ב), אי קבורה משום בזיוני, אי משום כפרה, וקאמר דנפ"מ אם אמר לא בעינא וכו', ואיפסקא להלכה (ביו"ד סי' שמ"ח), דלאו כל כמיני, משום דהוי משום בזיוני, וביזיון הוא לקרוביו עיי"ש, והרי הביזיון נמשך בשעת מעשה ונמשך עד שלא נקבר, וכל כה"ג ליכא משום חיוב הצלה בחי, והה"ד במת, ועי' בתוי"ט (פ"ב דאבות מ"ז) בשם הכלבו בטעם הקבורה, שקשה לנפש שתראה שהגוף מתבזה עיי"ש, ומש"כ בחי' מהר"צ חיות (שבת י"ז ע"ב) על מה דאיתא שם קשה רימה למת כמחט בבשר החי.

(כא) וגם כפי מה שכתב בכלי חמדה שם, לחלק בין פגם משפחה לשאר ביזיון, דכפגם משפחה, הדבר נוגע לפגם כל המשפחה, והרבה קטנים, שאין מוטל עליהם מצות הצלה, וכשיגדלו יהיו בושין, לזאת אסרו חכמים עיי"ש, כ"ז שייך גם בנד"ד, דיש גם משום ביזיון המשפחה, וכדמוכח (בסנהדרין) שם כנ"ל, והיינו פגם משפחה, כלשון הש"ס (בכתובות פ"ד ע"א) עיי"ש, א"כ שייך מש"כ הכלי חמדה, דבכה"ג אין משום חיוב הצלה כנ"ל.

(כב) ועוד יש לומר בזה כדברי הרדב"ז בתשובה שם, וז"ל, ותו דכתיב דרכי דרכי נועם, וצריך שמשפטי תורתנו יהיו מסכימים אל השכל והסברא, ואיך יעלה על דעתנו, שיניח אדם לסמא את עינו או לחתוך את ידו או רגלו כדי שלא ימיתו את חברו, הלכך אינו רואה טעם לדין זה עכ"ל, וכ"ז שייך אף בנתוח מת, ומכ"ש לחתוך איברו, לצורך חי, אף בחולה לפנינו, כי איך יעלה על הדעת לעשות כן, אם מת גדול הדור, או נשיא שבישראל, ואם הי' מצוה, גם אצלם שייך מצוה, ואם ל"ה מצוה אצלם, גם באיש פשוט ל"ש מצוה, דהתורה ניתן לכל, אלא עכ"ח דל"ש מצוה בכה"ג.

(כג) וע"ד מש"כ כ"ת באות ז', דנ"ל שלהמקבל השתלה כזו, אין קפידה יתירה, דהא מותר לתת לחולה שעלול למות לאחר זמן, סם שאינה בדוקה, באופן שאם לא יהי' לו לתרופה ימהר מיתתו, כמבואר בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' ע"ה) ועוד פוסקים, ולכן אם יש אפילו רק חולה אחד שהבריא, או שהראה סכויים להבראה ע"י שתילת אבר כזה, הגם שכמה חולים מתו מנתוח זה, מותר עכת"ד.

(כד) הנה לפי מסקנת השבות יעקב שם, שסיים בזה"ל, ומ"מ אין לעשות הרופא כפשוטו כן, רק צריך להיות מתון מאד בדבר, לפקח עם רופאין מומחין שבעיר, ע"פ רוב דעות, דהיינו רובא דמינכר שהוא כפל, לפי שיש לחוש לקלי דעת, ע"כ יעשה ע"פ רוב דיעות הרופאים, והסכמת החכם שבעיר עכ"ל פשיטא דבנוגע לנד"ד דעדיין לא יצא מגדר ניסיון וכמ"ש כ"ת בעצמו, עדיין לא הגיענו אף להתחלת קיום התנאים הנ"ל, וממילא אין היתר אף להחולה המקבל השתלה כזו.

כ"ז כתבתי הנראה לענ"ד להלכה למעשה. ואסיים בברכה ודושה"ט כל הימים. יצחק יעקב ווייס.